

A KRIMINALISZTIKA MINT TUDOMÁNYÁG ÉS MINT EGYETEMI TANTÁRGY

Fenyvesi Csaba

egyetemi docens, PTE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék – tatar@ajk.pte.hu

1. A kriminalisztika fogalmi meghatározása nemzetközi kitekintésben

Úgy tűnik, a kontinentális és angolszász jogrendszerek különbsége a főleg természettudományra alapozódó kriminalisztika esetében is fennáll. Katona Géza nemrégiben mutatott rá, hogy „az Egyesült Királyságban a kriminalisztika mint tudományos fogalom nem terjedt el. A bűnügyi tudományok (forensic science) fogalmát részben a kontinentális krimináltechnikával azonosították. Szakirodalmi források a »forenzikus« (bírósi, bűnügyi) jelzővel, azonos tartalommal használták a »scientific« (tudományos) jelölést. A bűncselekmények felderítése és bizonyítása során alkalmazható ismereteket nem tekintették a »bűnügyi tudományok« részének. A bűncselekmények tudományos vizsgálata vagy nyomozása alatt az angol szakirodalomban egészen az utóbbi időkig rendszerint a természettudományos módszerek alkalmazását értették.” (Katona, 2002, 39. p.)

A klasszikusnak számító forenzikus biológia, kémia, ballisztika, fényképezés mellé újdonságként felsorakozott a forenzikus számítástechnika (benne például az emberi hang és a hanghordozók komputerizált vizsgálata), az antropológia (az archeológiai vonatkozások hangsúlyozásával), a bizonyítékelemzés, a bűnügyi ügyintézés (forensic nursing), az tervezési-építési balesetek (engineering failures), tűz-

esetek (fire science), robbantások (explosions) nyomozása, a szakértők jogi felelősége.¹

Az Egyesült Államokban szintén a „forensic science” (bűnügyi tudományok) elnevezéssel, megfogalmazással találkozhatunk sok évtizeden keresztül. „A »bűnügyi tudományok«² fogalma alatt rendszerint a tárgyi bizonyítékok felkutatására, vizsgálatára, értékelésére alkalmazott tudományos ismeretanyagot értik. Fő ágazatai a kriminalisztika és a bűnügyi (forenzikus) orvostan.” (Katona, 2002, 41. p.)

Napjainkra azonban azt látjuk, hogy – az 1960-as évektől kezdődően, közelítve a kontinentális megjelöléshez – egyre több kötet jelenik meg kriminalisztika (Criminalistics) címszó alatt.³ Ennek egyik ékes pél-

¹ Ami az egyetemi kriminalisztikai oktatást illeti, az angol egyetemeken nagy számban szervezett jogi illetve büntető igazságszolgáltatási (Criminal Justice) szakokon a bűnügyi tudományok művelését és oktatását folyamatosan – gyakran nemzetközi szintű – kutatások egészítik ki. Katona, (2002) 55. p.

² „Az USA jogrendszerének egyik sajátossága, hogy nem határolja el élesen a büntető- és polgári eljárásban alkalmazott szakértői bizonyítást. A Bizonyítás Szövetségi Szabályai (Federal Rules of Evidence) mindkét jogi területre érvényesek, és útmutatást adnak a szakértői nyilatkozat tárgyának és módszerének meghatározásához is. Ebből a célból a »Szövetségi Igazságügyi Központ« mint kormány szerv a bírák és az igazságszolgáltatási tisztviselők tájékoztatásra, szakismereteinek bővítésére tematikus szakkönyveket ad ki.” Katona, (2002) 40. p.

³ Ami a kriminalisztika Egyesült Államok-beli egyetemi oktatását illeti, számos egyetem önálló kutatóintézet fenntartásával (például a Floridai Nemzetközi Egyetem – Florida International University) vagy a „bűnügyi” fo-

dánya a 2001-ben megjelent *Lab Manual* kötet. Alcímeként még a régi terminológiának megfelelő kifejezés szerepel: *An Introduction to Forensic Science*, ugyanakkor a főcím már: *Criminalistics* (Meloan, James, Saferstein, 2001).⁴

Itt is találunk esetlegesen számunkra is hasznosítható (módszertanilag kidolgozható) speciális kriminalisztikai ágazatokat. Ezek közé tartozik a személyiségprofil-készítés, a molekuláris genetika és biológia, a biztonsági menedzsment.⁵

A kontinentális országok közül Franciaországban (Belgiumban, lásd: Goddefroy, 1931; Louwage, 1948) a bűnüldözés egyes területeinek műveléséhez a *Police scientifique* (tudományos rendőrség) vagy Locard nyomán a *Manuel de technique policiere* (rendőrségi technika) (Locard, 1923; továbbá: Gayet, 1965) elnevezésű ismeretanyagot kapcsolták, ám ezzel párhuzamosan napjainkra megjelent a kriminalisztika megjelenés is (Ceccaldi, 1962; Chevet, Marand, 1981; Fombonne, 1996). Egy 2001-ben Párizsban kiadott monográfia már *Manuel de criminalistique moderne* (A modern kriminalisztika kézikönyve) főcímmel és *La science et la recherche de la preuve* (A bizonyít-

tékok és kutatásának tudománya) (Buquet, 2001) alcímmel jelent meg.⁶

Európában, a német nyelvterületeken és attól keletre mindenhol a kriminalisztika elnevezés volt honos, és jelenleg is ez az elfogadott. (Lásd az 1. számú mellékletet) Németországban a kriminalisztikai kutatókat elsősorban a rendőrség tudományos intézményei végzik, mindenekelőtt a Wiesbadenben székelő BKA, a Szövetségi Bűnügyi Hivatal (Bundeskriminalamt) útmutatásai, kutatási célirányai alapján.⁷

2. *Krimináltechnikai és krimináltaktikai újdonságok*

Azon újdonságokat értem az alcím alatt, amelyek megjelenése, bemutatása kívánatos a kriminalisztika egyetemi oktatásában, a kriminalisztikai tárgyú tankönyvekben, amelyek mellett ma már nem lehet szó nélkül elmenni, amelyeknek ma már a korszerű egyetemi kriminalisztika oktatásban, legalább előadás keretében meg kell jelenniük.

A krimináltechnika illetve -taktika körébe tartozónak vélem – külön részletezés nélkül, hiszen arra pont a tankönyvi leírás hivatott – csak felsorolásszerűen az alábbiakat:

renzikus fakultás, tanszék keretében szervezett kutatóhelyek (John Jay Egyetem, New York; Georg Washington Egyetem, Washington D. C.) létrehozásával mozdíja elő a bűnügyi tudományok súlyponti területein a kutatások szervezését, amelyeket hasznosítanak az oktatás során is. Gyakori a több diszciplína együttes oktatása, például forenzikus tudomány és kriminológia, vagy kémia forenzikus tudománnyal, és toxikológia vagy analitika és forenzikus tudományok. A tárgyak komplex oktatására utal a büntető igazságszolgáltatás vagy a kriminalisztika és jogi ismeretek összekapcsolása. (Katoná, 2002, 55–57. p.)

⁴ Hasonló folyamat látható még egy-egy szerző esetében is, példaként említem meg Charles E. O'Hara, esetét. Két alapművében mindkét irányvonal szerepel, lásd O'Hara, Osterburg (1960), és O'Hara, O'Hara (1994).

⁵ Csakúgy, mint az Egyesült Királyságban és az USA-ban is jelen van a bűnügyi ügyintézés (forensic nursing), valamint a tűzismeret.

⁶ A cím egyúttal utal arra a fontos tényre, hogy a bizonyítás és a kriminalisztika között nagyon szoros kapcsolat

van és ez a kapcsolat – nézetem szerint – nem pusztán a büntetőeljárásbeli bizonyításban igaz, hanem mindazokban a jogágakban, jogalkalmazási területeken, ahol bizonyítás folyik. (államigazgatási, munkajogi, civiljogi ügyek)

⁷ Ezzel magyarázható, hogy Németországban egyedül az ulmi egyetemen található meg az oktatott tantárgyak között a kriminalisztika. Németország újraegyesítését megelőzően az NDK-ban több egyetem is, különösen a Humboldton oktattak kriminalisztikát, ám a fúziót követően ezeket is megszüntették, a fenti struktúrával összhangban. Itt jelzem, hogy a németországi Freiburg im Breisgrauban található Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht könyvtárában a világ egyik leggazdagabb kriminalisztikai gyűjteménye, amely minden e témában kutatónak hasznára válhat. Svájcban a lausanne-i egyetem az egyik bázisa a bűnügyi tudományok oktatásának. Az intézmény „Rendőrtudományi és Kriminológiai Intézete” széleskörű kriminalisztikai kutatásokat végez.

A múlt század elején Olaszországban is jelent meg „rendőrtudományú” összefoglaló mű: Ottolenghi, (1910)

a) a spektroszkópos eljárás szélesedő alkalmazása, különös tekintettel a hangazonosításra (hangspektrogram használata, az emberi hang és hanghordozók komputertizált vizsgálata),

b) a DNS-vizsgálatok elterjedése, a genetikai azonosítás rendszeressé, mindennaposává válása,

c) a számítógépes személyazonosítási módszerek megjelenése és bővülése,

d) a matematikai alapú Bayes-analízis alkalmazása az azonosítási vizsgálatok körében,

e) a kriminalisztikai („crime analysis”, bizonyíték-, bűn-, adat-, térkép-)elemzés módszereinek bővülése,

f) a specifikus profilalkotás módszertanának megjelenése,

g) a számítógépipírás, illetve számítógép nyomtatójának azonosítása,

h) igazságügyi tűzserészet, azon belül a robbantások (robbanások) felderítése, vizsgálata.

3. A kriminalisztika-tankönyvek továbbfejlesztésének lehetséges irányai

Az előző pontban felsorolt újdonságok megjelenítése, leírása, kidolgozása – értelemszerűen – minden tankönyvirótnak feladata. Mindezen aktualizáló (updating) program mellett azonban elgondolkodtató, hogy a jelenlegi, főleg általános tematikájú (technikai-taktikai összeállítású) egyetemi kriminalisztika-tankönyveket, köztük a *Kriminalisztika tankönyv és atlaszt* (Tremmel, Fenyvesi, 2002)⁸ célszerű kibővíteni a legfontosabb (leggyakoribb illetve kiemelt) bűncselekmények (összefoglaló jellegű, nem túl részletező) kriminálmotodikai leírásával. Ezek közé tartozónak vélem:

a) az élet elleni bűncselekményeket, kiemelten az emberölést,

⁸ E műn jól bevált, hasznos szemléltető részét tartalmazó „atlaszt” is bővíteni kell a felsorolt bűncselekmények motodikájának illusztrálásával, képi megjelenítésével.

b) a vagyon elleni bűncselekmények közül a betöréses lopást,

c) a rablást,

d) a nemi bűncselekményeket, kiemelten közülük az erőszakos jellegűeket,

f) a „speciális nyomozások” összefoglaló címszó alatt pedig a

– a gazdasággal,

– a számítógéppel (beleértve a számítógépipírás-azonosítást is)

– a gyűjtogatással, robbantással (robbanással),

– szervezett bűnözéssel,

– terrorizmussal kapcsolatos bűncselekményeket.

4. A kriminalisztikai laboratórium oktatásban betöltött helye

A kriminalisztika „kakukktojás” jellegét a hazai jogi kari oktatásban több érv is alátámasztja. Elsőként azt említeném meg, hogy a kriminalisztika nem jogág: határozottan ténytudomány, amelynek nincsenek jogi kódexei, tételes joga, legfeljebb jogi kerete, amelyet legfőképpen a büntetőeljárásról szóló törvény alkot. Másodikként azt, hogy főképp természettudományos ismeretekre épül, szemben a jog erősen társadalomtudományi jellegével. Végül is egy praktikus tudományterületről van szó, vagyis a megtanult ismeret nagyon gyorsan „készpénzre váltható”, és át is kell váltani, csak így hozhatja meg a kellő eredményt, sikert. Ezen utolsó érvet, annak létjogosultságát és megvalósítását szolgálja a Pécsi Tudományegyetem jogi karán, a büntetőeljárás tan széken belül, a Baranya Megyei Rendőr-főkapitánysággal közösen felállított és berendezett Kriminalisztikai Laboratórium. Itt – mint a latin eredetű elnevezésből is látható – kriminalisztikai munkáról, gyakorlásról van, illetve lehet szó. Az ideális az lenne, ha a demonstráció mellett minden hallgató valóban maga is elvégezhetné legalább a legalapvetőbb kriminalisztikai, főleg tech-

nikai feladatokat (például a nyomkutatót, előhívást és rögzítést; az anyagmaradványok felkutatását, rögzítését; az egyszerűbb azonosítási vizsgálatokat, a bűnügyi fényképezést, a személyleírások számítógépes elkészítését, stb.). Ezen ideális állapot eléréséhez további fejlesztések szükségesek, jelenleg be kell érünk azzal, hogy a helyszíni tevékenység kiemelt mozzanatait, tárgyi segédeszközöket tudjuk bemutatni, illetve képekkel, tárgyakkal és videofelvételekkel életszerűvé tudjuk tenni az összes kriminalisztikai ágazatot.

5. A „Pécsi Bűnügyi Műhely” tervezett oktatási és kutatási irodalma

A fentebb vázolt *Kriminalisztika tankönyv és atlasz* valamint a laboratórium bővítésén túlmenően az oktatási segédanyagok körében az elkövetkezendő tízéves periódusban az alábbi kiadványokat tervezzük megjelentetni.

- a) kriminalisztikai lexikon⁹
- b) kriminalisztikai bibliográfia¹⁰
- c) kriminalisztikai esettanulmányok¹¹
- d) egy évente megjelenő periodikát, amely a „Pécsi Bűnügyi Műhely” munkatársainak írásait tartalmazza, köztük a kriminalisztikai témájukat is.¹²

⁹ Ilyen jellegű művek (például) Hans Gross: *A kriminalisztika enciklopédiája*, 1900, Burghard – Hamacher – Herold – Schreiber – Stümper – Vorbeck: *Kriminalistik Lexikon*, 1986, Modly *Priručni kriminalistički leksikon*, 1998, és Modly – Korajlic: *Kriminalistički rječnik* 2002.

¹⁰ Magyarországon utoljára ilyen az Állam- és Jogtudományi Intézet Kriminalisztikai Munkaközössége szerkesztett 1956-ban „A magyar nyelvű kriminalisztikai szakirodalom bibliográfiája” címmel.

¹¹ Ilyen jellegű, nagyobb lélegzetű, szisztematikusan összeállított, a kriminalisztika tudományos eredményeire épülő egyetemi oktatási segédanyag – legjobb tudomásom szerint – nem jelent meg.

¹² Ezen sorozatot jelzi már két megjelent ünnepi tanulmánykötet: Fenyvesi, Herke, (2001) illetve Fenyvesi, Herke (2002). A periodika – terveink szerint – a továbbiakban (is) a PTE ÁJK által kiadott *Studia Iuridica Auctoritatae Universitatis Pécs Publicata* keretében jelenik meg.

Ez utóbbira annál inkább szükség van és lenne, mivel az utóbbi években szűkült a kriminalisztikai jellegű publikációk száma. Legjobb tudomásom szerint, – sajnálatos módon – megszűnt az ilyen profilú *RTF Figyelő*, a *Magyar Rendészet*, nem találkozunk a hajdanvolt *Technikai Közleményekkel* sem. A *Belügyi Szemleszerkesztőség*be is alig küldenek a szerzők kriminalisztikáról szóló cikket, ha elvétele valaki ilyenre vállalkozik, az is inkább a taktikát, a metodikát helyezi előtérbe, mintsem a technikát.

Sajna, a neves tudományos műhely – az Országos Kriminológiai Intézet is kiejtette már feliratából a „kriminalisztikai” jelzőt, a kutatások, a publikációk már csak a megmaradt profilhoz igazodnak.

Zárógondolat

A kriminalisztika egyetemi oktatása terén biztatónak tűnik az a szemléleti változás, hogy – a Rendőrtisztviselői Főiskolán kívül – egyre több jogi kar vezetője, szakapparátusa ismeri fel, a nemzetközi tendenciáknak megfelelően – és ezt két évvel ezelőtt végzett felmérésünk is bizonyította –, hogy a kriminalisztika olyan ténytudomány, amely nem kizárólag a legfőbb nyomozószervek munkatársainak, nem csak a rendőröknek szóló „rendőrtudomány”, hanem módszertana miatt az összes, bizonyítással foglalkozó jogág művelésében szerepet játszó tudományterület. Így helye és szerepe van és kell is lennie a joghallgatók, a későbbi jogalkotók és jogalkalmazók oktatásában, az egyes jogi karok tantárgyi struktúrájában. Ez egyúttal tisztességes és közös kötelezettséget is ró a kriminalisztikával most és majdán foglalkozó oktatókra, kutatókra; megújulásra képes, korszerű szemléletű oktatási segédanyagokat és eszközöket kell alkotni. És ez nem kevés!

Melléklet

A *kriminalisztika* kifejezés használata Kelet-Európában (nem kimerítő jelleggel):

Bosznia-Hercegovinában:

Wilhelm, J. G. (1965): *Uvod u praktičnu kriminalistiku*. Sarajevo

Vodinelic, Vladimir V. (1985): *Kriminalistika Otkrivanje i dokazivanje*. Skopje

Csehországban:

Musil, Jan (1994): *Kriminalistika*. Naše vojsko, Praha

Horvátországban:

Kobovac, I. (1960): *Kriminalistika*. Zagreb

Papeš, D. (1988): *Privredna kriminalistika*, RSUP SR Hrvatske, Zagreb

Vodinelic, Vladimir V. – Aleksic, •ivojin L. (1991): *Kriminalistika*. Zagreb

Pavišić, Berislav – Modly, Duško (1999): *Kriminalistika*. Rijeka

Pavišić, Berislav (2002): *Uvod u kriminalistiku*, Zagreb

Jugoszláviában (jelenleg: Szerbia és Montenegró)

Akcimovic, M. (1979): *Kriminalistika*. Privredna stampa, Beograd

Krivokapic, Vladimir (1982): *Kriminalisticka taktika*. VSUP, Beograd

Vodinelic, Vladimir V. (1984): *Kriminalistika*. Savremena administracija. Beograd

Mitrovic, V. (1986): *Kriminalisticka tehnika*. Beograd

Lengyelországban:

Kryminalistyka, lásd: Adamczak, S. – Hanausek, Tadeusz – Jarosz, J. (1971): *Kryminalistyka, zagednienia wybrane*. Krakow

Czeczot, Z. – Czubalski, M. (1972): *Zarys kryminalistyki*. Warszawa

Crecrot, Z. – Tomaszewski, T. (1996): *Kry-*

minalistyka ogolna. Torun, Warszawa

Hoyst, Brunon (1996): *Kryminalistyka*. Warszawa

Fischer, Bogdan (1998): *Kazusy z kryminalistyki*. Zakamycze

Litvániában:

Palskys Eugenijus – Kazlauskas M. – Dani-sevičius P. (1985): *Kriminalistika*. (vadovėlis). V. Mintis, Vilnius

Németországban:

Walder, Hans (1975): *Kriminalistisches Denken*. Kriminalistik Verlag, Hamburg

Geerds, Friedrich (1980): *Kriminalistik*. Schmidt-Rhömhild, Lübeck

Kube, Edwin – Störzer, Hans U. – Timm, Klaus J. (Hrsg) (1992-94): *Kriminalistik*.

Handbuch für Praxis und Wissenschaft. (Band 1-2.) Boorberg Verlag, Stuttgart – München

Brodag, Wolf-Dietrich (1995): *Kriminalistik: Grundlagen der Verbrechens-*

bekämpfung. Ricard Boorberg Verlag, Stuttgart – München

Burghard, Waldemar et al. (1996): *Kriminalistik-lexikon*. Kriminalistik Verlag, Hüthig GmbH, Heidelberg

Clages, Horst (1997): *Kriminalistik: Lehrbuch für Ausbildung und Praxis*. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart – München

Oroszországban:

Belkin, Rafail Szamojlovics – Winberg, Abram Iljics (1969): *Kriminalistika i dokazivanje*. Moszkva

Szlovéniában:

Hepp, R. (1979): *Kriminalistika med znanoszto in ideologijo*. RKK, Ljubljana

Zerjav, C. (1994): *Kriminalistika*. MNZ RS Ic, Ljubljana

Maver, Darko (1997): *Kriminalistika*. Ljubljana

Kulcsszavak: *bűnügyi tudományok (forensic science), forenzikus, krimináltechnika, krimináltaktika, rendőrségi technika (rendőrtudomány), kriminalisztika, kri-*

minalisztika (tankönyv és atlasz), kriminalisztikai laboratórium, Pécsi Bűnügyi Műhely, kriminalisztikai lexikon, kriminalisztikai bibliográfia

IRODALOM

Burghard, Waldemar – Hamacher, Hans Werner – Herold, Horst – Schreiber, Manfred – Stümper, Alfred – Vorbeck, A. (1986): *Kriminalistik Lexikon*. Kriminalistik Verlag, Heidelberg

Buquet, Alain (2001): *Manuel de criminalistique moderne. (La science et la recherche de la preuve)*. Presses Universitaires de France, Paris

Ceccaldi Pierre Fernand (1962): *La criminalistique. "Que sais-je?"* PUF, Paris

Chevet, G. – Marand, Ph. (1981): *Cours de criminalistique*. Préfecture de police, Paris

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.) (2001): *Minüciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére*. Pécs

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.) (2002): *Tanulmányok Erdős Emil professzor tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs

Fombonne, Jacques (1996): *La criminalistique*. Presses universitaires de France, Paris

Gayet, Jean (1965): *Manuel de police scientifique*. Payot, Paris

Goddefroy, E. (1931): *Manuel élémentaire de police technique*. Larcier, Bruxelles

Gross, Hans (1900): *A kriminalisztika enciklopédiája*. Graz

Katona Géza (2002): *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok*. BM Kiadó, Budapest

Locard, Edmond (1923): *Manuel de technique policière*. Payot, Paris

Louwage, Florent E. (1948): *Technique et tactique de la police criminelle*. Ninove, Belgique

Meloan, Clifton E – James, Richard E. – Saferstein, Richard (2001): *Criminalistics. An Introduction to Forensic Science*. Prentice-Hall, New Jersey

Modly, Duško (1998): *Priručni kriminalistički leksikon*. Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo

Modly, Duško – Korajlic Nedžad: *Kriminalistički rječnik*. 2002

O'Hara, Charles E. – O'Hara Gregory L. (1994): *Fundamentals of Criminal Investigation*. 6th edition, Springfield

O'Hara, Charles E. – Osterburg, James W. (1960): *An Introduction to Criminalistics*. New York

Ottolenghi, Salvatore (1910): *Polizia scientifica*. Roma

Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba (2002): *Kriminalisztika tankönyv és atlasz*. 3. kiadás. Dialóg–Campus, Budapest–Pécs

